

OCENA KIERUNKÓW ADAPTACJI PODZIEMNYCH OBIEKTÓW POGÓRNICZYCH W ODNIESIENIU DO ICH ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ

THE EVALUATION OF POST-MINING UNDERGROUND OBJECTS ADAPTATION REGARDING THEIR TOURISTIC ATTRACTIVENESS

Anna Jagiello

Politechnika Wrocławska
Wydział Architektury
Katedra Architektury Użyteczności Publicznej
i Podstaw Projektowania (W1/K5)
ul. Bolesława Prusa 53/55
50-317 Wrocław
e-mail: anna.jagiello@pwr.edu.pl

Abstract: The paper presents an analysis of adaptation directions and evaluation of post-mining objects developed for touristic purposes. The topics under consideration have been: needs, possibilities and conditions for protection of mining heritage objects, their adaptation to fulfil functions other than they were designed for, and building regional touristic products on their base. The topic of this paper has been presented using example of six objects which are used in this way. These are old underground mines adapted for touristic purposes of Lower and Upper Silesia. The chosen objects are recognised nationwide as post-mining objects. They have been functioning already for several years as post-industrial touristic objects and range of their use has given the possibility for comparative analysis. The research has resulted in distinguishing factors that affect how the object is perceived by tourists – both positively and negatively. The factors can classify the objects as a place to visit and as a place to come back in the future. Basing on the research it can be concluded, that analysed post-mining objects from territory of Poland are very similar in the way they are adapted. There is no significant difference between them and no evidence for searching other, unusual methods of presentation as it happens abroad. Finally, recommendations for adapting post-mining objects for touristic purposes were developed.

Keywords: adaptation, post-mining object, touristic product, touristic attractiveness.

Wprowadzenie

Zagadnienia związane z atrakcyjnością obiektów pogórnich, pełniących obecnie rozmaite funkcje m.in. rekreacyjne, dydaktyczne i turystyczne, wpisują się coraz mocniej w problematykę postępowania z pozostałościami działalności wydobywczej, przekształceń krajobrazu kulturowego oraz rozwoju regionalnego w Polsce i na świecie.

Obiekty przemysłu górnego, które przestały być wykorzystywane do pełnienia pierwotnej funkcji są wysoce problemowe dla danego

regionu. Dotyczy to nie tylko obiektów górnictwa podziemnego, ale i również terenów po eksploatacji odkrywkowej surowców. Część z nich została zabezpieczona ze względu na stanowiące zagrożenie dla ludzi i środowiska naturalnego, wiele jednak stanowi nadal problem poprzez m.in. możliwość wystąpienia zapadlisk terenu lub skażenia ujęć wód podziemnych, a tylko nieliczne odpowiednio zagospodarowano. Dzieje się tak z różnych przyczyn, nawet prozaicznych, sądzi się bowiem często, że inwestycje tego typu są nieopłacalne. Faktem jest jednak to, że obiekty

ogórnice stanowią zasób do zagospodarowania i przekształcenia np. w atrakcję turystyczną, a dobrze wykorzystany potencjał danego obiektu może być źródłem dochodu dla gminy, a dla społeczeństwa miejscem pracy i motorem napędzającym rozwój regionu.

Metodologia badań

Istnieje wiele metod i technik badawczych służących do określenia oceny kierunków adaptacji w odniesieniu do atrakcyjności turystycznej projektów na bazie relikwów prac górniczych. Na potrzeby badań stworzono listę elementów, cech, których obecność i jakość wyznaczać może atrakcyjność turystyczną oraz pozwoli na ocenę konkretnych sposobów adaptacji. Za najefektywniejszą formę oceny na podstawie sporządzonej listy uznano kwestionariusz ankietowy [1]. Umożliwił on bowiem wykorzystanie różnych technik, skal i form odpowiedzi, których zastosowanie wpłynęło na urozmaicenie formy badania. Wybrane narzędzie badawcze było również kluczowe w bezpośrednim kontakcie i rozmowie z respondentami oraz pracownikami obiektu, wynikiem czego były dodatkowe informacje oraz opinie na temat badanego obiektu dziedzictwa górniczego. Dobór ankietowanych odbywał się losowo w miejscach kończących zwiedzanie danego obiektu lub miejscach dodatkowych atrakcji. W kwestionariuszu ankietowym poruszono szereg zagadnień związanych z przystosowaniem obiektu do przebywania, poruszania się ludzi oraz dotyczących aspektu bezpieczeństwa trasy podziemnej i całości obiektu. Najważniejszym celem badania było uzyskanie zbioru elementów (cechy obiektów, cechy jego otoczenia, forma i charakter samej adaptacji, usługi dodatkowe) wpływających na pozytywny odbiór tras turystycznych. Kluczowym elementem kwestionariusza ankietowego

okazały się pytania otwarte umożliwiające bezpośrednie wskazanie elementów wzbudzających największe zainteresowanie jak i tych, które należałoby zmienić, aby podwyższyć atrakcyjność obiektu.

Wyniki

Badania przeprowadzono na wybranych sześciu podziemnych obiektach po dawnej działalności wydobywczej w Polsce, które zostały przekształcone w atrakcje turystyczne. Ze względu na niewielką ilość wyrobisk odkrywkowych poddanych adaptacji na terenie kraju oraz rozproszenie obiektów - punktów na ścieżkach geoturystycznych (trasach naziemnych), do analiz wybrano tylko obiekty podziemne. Pięć obiektów zlokalizowanych jest na terenie Dolnego Śląska, a jeden w województwie śląskim.

W wyborze obiektów do badań kierowano się ich historią na rynku turystycznym, a w celu porównawczym dobrano obiekty parami wg wydobywanego na ich terenie niegdyś surowca (tab. 1).

Istnieje wiele sposobów zagospodarowania obiektów dziedzictwa górniczego. Można wśród nich wymienić rewitalizacje oraz adaptacje na cele: naukowe i dydaktyczne, rekreacyjne, kulturalne, sportowe, mieszkaniowe, gospodarcze i biznesowe, przyrodnicze i inne [2].

Przeprowadzone analizy koncentrują się na elementach tworzących wartości dla odwiedzającego celem wskazania, jakie aspekty powinny zostać uwzględnione, aby obiekt mógł funkcjonować w długim okresie czasu, rozwijając się i przyciągając nowych turystów. Wykazano, jakie czynniki wpływają na negatywny, a jakie na pozytywny odbiór obiektu przez turystę i kwalifikują go do atrakcyjnych pod względem turystycznym.

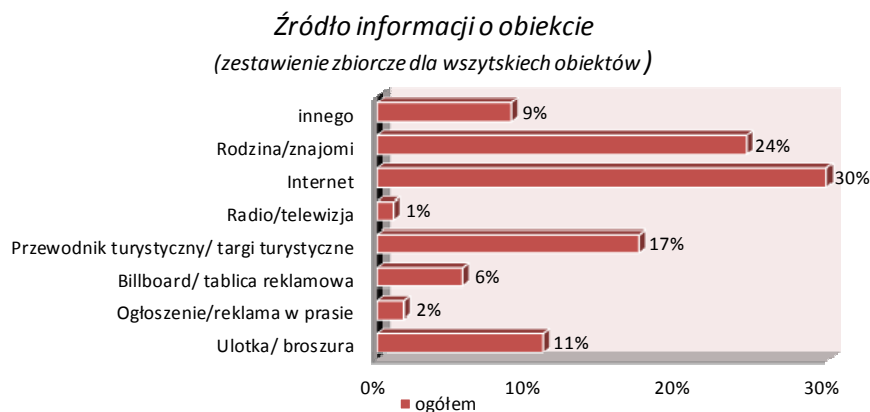
Tabela 1. Zestawienie obiektów wybranych do badań na terenie Polski.

SUROWIEC	OBIEKT
Złoto	Podziemna trasa turystyczna „Kopalnia Złota” w Złotym Stoku
	Podziemna trasa turystyczna „Kopalnia złota Aurelia” w Złotoryi
Węgiel Kamienny	Podziemna Trasa Turystyczna „Kopalnia węgla” w Nowej Rudzie
	Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido” w Zabrze
Uran	Podziemna Trasa Turystyczno-Edukacyjna w „Starej Kopalni Uranu” w Kletnie
	Podziemna Trasa Turystyczna „Sztolnie Kowary” w Kowarach

W dalszej części zaprezentowano zbiorcze zestawienie elementów związanych z atrakcyjnością turystyczną wszystkich sześciu badanych obiektów, a także kierunkiem ich adaptacji.

Na podstawie przeprowadzonych badań wykazano konieczność zapewnienia, przez organizatorów turystyki na obszarach pogórnich, dobrego wizerunku obiektów, a także indywidualnego podejścia do klienta. Największą skuteczność w reklamie w dzisiejszych czasach ma medium jakim jest Internet, dowiodły tego również badania (rys. 1). Jest to sygnał dla właścicieli obiektów, aby dołożyli wszelkich starań w utrzymaniu strony internetowej na

wysokim poziomie pod względem odbioru oraz rzetelności i aktualności przekazywanych przez nią informacji. Ponieważ małe zainteresowanie obiektami niekiedy nie świadczy o niskim poziomie atrakcyjności, ale może być spowodowane brakiem informacji i odpowiedniej promocji. Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, że to właśnie trasy turystyczne dobrze rozreklamowane są wysoko oceniane przez respondentów i uważane za atrakcyjne, ponieważ o nich się po prostu mówi. Dużą rolę w przekazie na temat tego, czy warto odwiedzić dany obiekt, mają ponadto opinie rodziny i znajomych.

Rys. 1. Źródło informacji o obiektach pogórnich zaadaptowanych na cele turystyczne.
Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

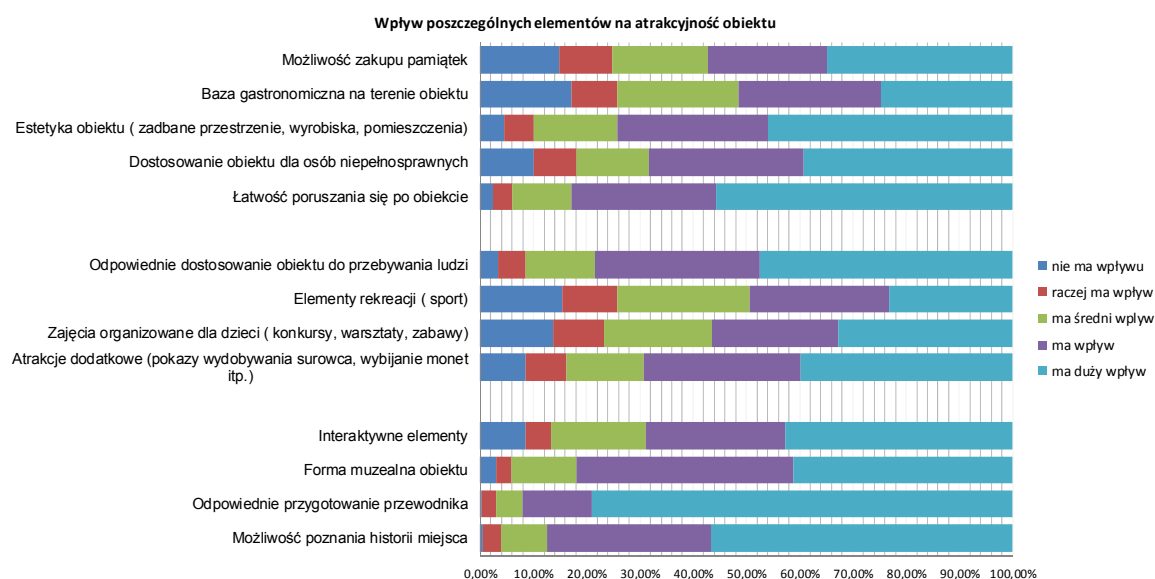
W trakcie analiz wyników odnoszących się do zagospodarowania terenu zauważono, że do podstawowych elementów, które powinny zostać zapewnione w pierwszej kolejności wg respondentów należą, odpowiedni dojazd do obiektu, oznakowanie graficzne, wskazujące położenie obiektu w terenie. Pozwoli to na bezproblemowe dotarcie do celu jakim jest atrakcja na bazie relikwów górniczych. Należy również zapewnić miejsca postojowe w obrębie lub bardzo bliskim sąsiedztwie obiektu.

W łącznej opinii respondentów największe znaczenie pod względem atrakcyjności posiadają elementy związane z możliwością poznania historii miejsca (obektu), łatwość poruszania się po obiekcie, estetyka projektu, odpowiednie dostosowanie obiektu do zwiedzania i ekspozycję najcenniejszych eksponatów oraz rzetelne przygotowanie przewodnika. Bardzo ważnym elementem jest ponadto możliwość poznania

tradycji miejsca, które zwiedzamy, przedstawionej w odpowiedniej formie. Ciekawość większości turystów wzbudzają warunki pracy dawnych górników, jak również historia górnictwa na danym obszarze, ale przekazana w sposób zrozumiały dla większości odbiorców. Największe zainteresowanie odwiedzających budzą metody eksploatacji surowca oraz możliwość przebywania w prawdziwych wyrobiskach. Jak pokazały badania, mniejszą rolę odgrywają sklepy z pamiątkami oraz dostępność bazy noclegowej czy gastronomicznej na terenie obiektu lub w jego pobliżu. Przeanalizowane obiekty wykazują mierne dostosowanie obiektów pod kątem osób niepełnosprawnych. Jedynie w Kopalni Węgla "Guido" w Zabrze dostosowano chodniki, a nawet podwieszoną kolejkę elektryczną do potrzeb niepełnosprawnych. Jest to element, który obecnie odgrywa coraz większą rolę w

klasyfikowaniu obiektu jako atrakcyjny turystycznie. Szczegółowe opinie o zakresie wpływu poszczególnych elementów związanych z

zagospodarowaniem obiektu pogórniczego zaprezentowano na rys. 2.

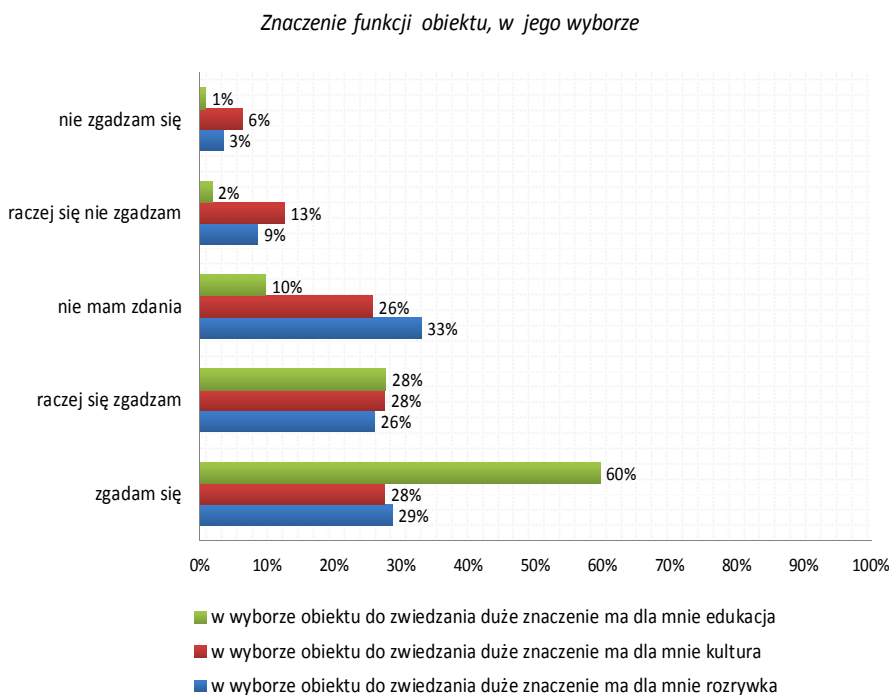

Rys. 2 Wpływ poszczególnych elementów na atrakcyjność obiektu w odbiorze respondentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

Stanowiącą znaczący bodziec w odwiedzinach obiektów i terenów po dawnej działalności górniczej, chęć poznania przez respondentów historii miejsca znajduje swoje potwierdzenie w

odpowiedziach na pytanie, jak duże znaczenie mają walory edukacyjne, kulturalne i rozrywkowe w wyborze obiektu do zwiedzania (rys. 3).

Rys. 3. Znaczenie funkcji obiektu, w jego wyborze.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

Wykazano, że przeważająca liczba ankietowanych uznaje walory edukacyjne za priorytetowe przy wyborze destynacji turystycznej. Powinno to stanowić wytyczną dla inwestorów i operatorów tras turystycznych związanych z górnictwem, skutkującą wyważeniem atrakcji o znaczeniu edukacyjnym z atrakcjami o charakterze rozrywkowym.

Podsumowanie

Wielowiekowa historia górnictwa oraz podziemne trasy turystyczne udostępnione odwiedzającym na terenie Dolnego oraz Górnego Śląska stwarzają doskonałe warunki do rozwoju turystyki przemysłowej na tych obszarach. Zagadnienia związane z atrakcyjnością obiektów pogórnich pełniących obecnie rozmaite funkcje, wpisują się coraz mocniej w problematykę postępowania z pozostałościami działalności wydobywczej, przekształceń krajobrazu kulturowego oraz obserwowanego w ostatniej dekadzie szybkiego rozwoju turystyki, w tym geoturystyki i turystyki przemysłowej.

Każdy z sześciu obiektów turystycznych poddanych badaniu jest jedyny w swoim rodzaju. Czasem ciężko jest jednoznacznie określić, co tak naprawdę wpływa na

atrakcyjność danego miejsca czy obiektu. Nie można również oczekiwać pewnych elementów i atrakcji w obiektach, które nigdy nie były przystosowane do pełnienia danej funkcji (np. spływów łodzią w krótkich wyrobiskach o dobrych warunkach hydrogeologicznych).

Z rezultatów uzyskanych dzięki badaniom przeprowadzonym w wytypowanych obiektach turystycznych, na bazie elementów dziedzictwa górniczego, wynika szereg zaleceń i rekomendacji dla przyszłych inwestorów i dysponentów obiektów lub terenów po działalności wydobywczej, objętych rewitalizacją czy też adaptacją.

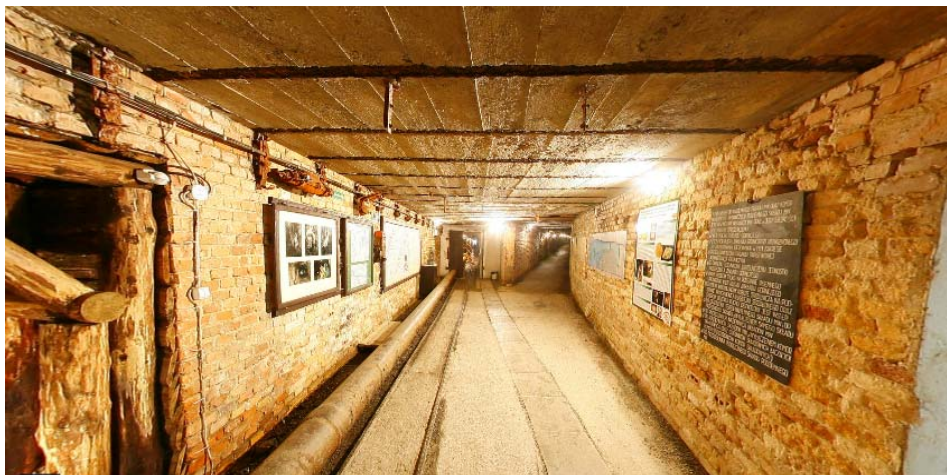
W ocenie wpływu poszczególnych elementów tworzących obiekt turystyczny na bazie relikwów prac górniczych w łącznej opinii respondentów największe znaczenie mają w szczególności:

- dobre przygotowanie przewodnika;
- możliwość poznania historii obiektu – w projektach adaptacyjnych i dawnych wyrobisk i ekspozycji duże znaczenie mają elementy o charakterze zabytkowym (np. ekspozycje sprzętu górniczego), istotna jest również forma przedstawiania zagadnień historycznych np. na ilustrowanych tablicach edukacyjno-geoturystycznych, tzw. Geotropach (rys. 4, 5);

Rys. 4. Wagon do przewożenia urobku, Kopalnia uranu w Kletnie [fot. autorka].

Rys. 5. Sztolnia Gertruda w Złotym Stoku [fot. autorka].

- łatwość poruszania się po obiekcie – dużą rolę w pozytywnym odbiorze obiektu przez zwiedzającego ma forma organizacji przestrzeni oraz oznakowanie poszczególnych atrakcji celem ułatwienia turystyce „rozeznania się” i przemieszczania w danym miejscu – destynacji turystycznej, począwszy od zakupu biletu poprzez zwiedzanie zasadnicze po skorzystanie z obiektów małej architektury, usług okołoturystycznych oraz atrakcji dodatkowych;

- odpowiednie dostosowanie obiektu do zwiedzania – w przypadku dawnych kopalń podziemnych kluczowe znaczenie będą tu miały: bezpieczeństwo i wentylacja wyrobisk, ich przekrój, oświetlenie obiektów podziemnych, w tym w szczególności np. wystąpień mineralizacji i ciekawostek geologicznych, podziemne

ekspozycje, przebieg trasy podziemnej, zapewnienie takich atrakcji jak np. spływ łodzią, efekty świetlno-dźwiękowe (w miarę możliwości technicznych, finansowych i innych) (rys. 6, 7);

- estetyka projektu – związana z zadaniem o estetykę i spójność elementów dużej i małej infrastruktury obiektu; spełnienie tego warunku nie musi być związane z ponoszeniem dużych nakładów finansowych, ale powinno wyrażać się w zachowywaniu czystości miejsca oraz jego kształtowaniu z zachowaniem historycznego (pogórniczego) charakteru obiektu oraz unikaniu nadmiaru sztucznej „dobudowy” w postaci np. kiczowatych elementów małej infrastruktury;

Rys. 6. Fragment ociosu z zabezpieczoną żyłą uranową, Kopalnia Uranu w Kowarach [fot. autorka].

Rys. 7. Kompleks oświetlony neonami w szybie Salina, kopalnia Salina Turda [3].

Kluczowe znaczenie ma spojrzenie na obiekt jako całościowy produkt turystyczny, a przede wszystkim znalezienie pomysłu, jednego przewodniego tematu, który będzie spajał całość, bez rozbijania na dodatkowe elementy, które rozpraszają i wprowadzają chaos w odbiorze poprzez brak powiązania z historią miejsca.

Do innych rekomendacji zaliczyć można ponadto:

- zapewnianie płynności zwiedzania przez logiczne przejścia poszczególnych elementów na całej trasie, nie dodawanie informacji i

- ekspozycji nie mających związku z miejscem i jego historią (np. obecność mennicy, gdzie turyści mogą wybijać monety w „Kopalni węgla” w Nowej Rudzie);

- wyznaczenie odpowiedniego czasu zwiedzania całej trasy, dostosowanie jej długości oraz poziomu trudności do odpowiednich grup wiekowych;

- wyposażenie trasy w miejsca odpoczynku;

- dbałość o bezpieczeństwo trasy oraz dostosowanie jej pod kątem osób niepełnosprawnych, ponieważ stanowią one coraz większą grupę turystów (rys. 8);

Rys. 8. Podwieszana kolejka elektryczna dostosowana do osób niepełnosprawnych, Kopalnia Guido [fot. autorka].

- zapewnienie odpowiedniej informacji turystycznej na terenie danej miejscowości i w samym obiekcie (destynacji turystycznej), ze wskazaniem drogi dojazdu oraz zapewnienie odpowiedniego oznakowania trasy dojazdowej;
- dostosowanie cen biletów wstępu do ilości, zakresu i charakteru atrakcji, a także prowadzenie akcji promocyjnych np. trzecie wejście na trasę gratis;

- prowadzenie portalu internetowego o obiekcie na wysokim poziomie pod względem odbioru oraz rzetelności i aktualności przekazywanych poprzez niego informacji;

- tworzenie baz danych o obiektach podgórniczych zaadaptowanych na cele turystyczne, interaktywnych map obiektów, które umożliwią promocję oraz będą źródłem kompleksowej informacji.

Zasadnicza większość działań, związanych z adaptacją obiektów dziedzictwa górniczego oparta jest na elementach dydaktycznych, historycznych. Zauważyć należy jednak, że analizowane przykłady obiektów pogórnicych z terenu Polski charakteryzują się dużym podobieństwem w sposobie adaptowania przestrzeni poeksploatacyjnych. Brak zauważalnej różnorodności oraz poszukiwania innych

form prezentacji, tak jak czyni się to za granicą, może w przyszłości skutkować spadkiem zainteresowania turystyką przemysłową z powodu przesylenia rynku bardzo podobnymi atrakcjami turystycznymi. Sugerowane kierunki adaptacji powinny być zatem innowacyjne, zapewniać różnorodną formę atrakcji oraz dostosowywać się do bieżących potrzeb konsumentów oczekujących różnorodności, a więc eksponatów zaprezentowanych w niekonwencjonalny, nigdzie indziej nie spotykany sposób. Obserwując prognozy dotyczące turystyki przemysłowej oraz porównując doświadczenia, można stwierdzić, że w Polsce istnieje duży potencjał w zakresie adaptacji obiektów po działalności wydobywczej oraz istnieje potrzeba budowania w naszym kraju atrakcji wyróżniających się w skali ponadregionalnej. Wskazuje na to podobieństwo projektów będących przedmiotem badań oraz rankingi odwiedzin obiektów zagospodarowanych w niekonwencjonalny sposób (np. ogrody botaniczne EDEN w wyrobisku po eksploatacji gliny w Bodelva w Wielkiej Brytanii, obok którego, co warto podkreślić, prowadzona jest eksploatacja).

Literatura

1. Kruczek, Z., Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań, Wydawnictwo Proksenia, Kraków, 2011.
2. Marciniak, A., Rewitalizować czy adaptować obiekty pogórnicych – rozważania teoretyczne, *Gospodarka surowcami mineralnymi*, 2009, Tom 25, Zeszyt 1.
3. Christian Bortes, <http://www.wykop.pl/ramka/1798910/niesamowite-muzeum-kopalni-soli-w-rumunii/> (dostęp 3.01. 2015).